

SOBRE L'OFICI DE L'URBANISTA: OBLITS, EXPLOTACIÓ I PRECARIETAT

Mai abans del decenni passat, que comprèn des del 1996 fins a les albors de la crisi el 2006, es va parlar tant d'urbanisme en aquest país ni –probablement– no es van esmentar tant les expressions “pla general”, “edifici significatiu”, “qualificació”, “classificació” (aquestes últimes confoses sistemàticament), “adjudicació”, “concur”, “licitació” i una bona quantitat de termes que ens són coneguts i que van acabar, desgastats, constituint closques buides capaces de transportar en el seu significat allò que mes convingués segons l'ocasió.

Mai abans potser, i d'acord amb l'anterior banalització, vam perdre tantes oportunitats –per fi– d'establir uns fonaments sòlids en la pràctica professional i –per extensió– en allò que produïa i que afectava. Si cert és que vivim en un temps poc amic d'autocrítiques i penediments, no ho és menys que la base de qualsevol projecte (entès aquest com un tot complet, parafrasejant Antonio Miranda en el seu recent i necessari *Arquitectura y Verdad*, Ed. Grandes Temas, “*bello, bondadoso y verdadero*”, i que no té per què coincidir amb el document tècnic a l'ús) és la crítica. L'anàlisi i la comprensió de les circumstàncies, d'allò que es vol obtenir (sigui això un projecte, una obra, un pla general, etc.) i –perquè no– d'un passat del qual, sense ser-ne esclaus, hem d'aprendre.

Així, els instruments de planejament i les seves derivades edilícies van passar –lamentablement en molts casos– d'elements destinats a col·laborar amb el desenvolupament humà a instruments utilitzats contracorrent i per les més espúries i egoistes de les raons. En perfecta simbiosi, l'estructura professional al càrrec de la qual (i més important encara: sota la responsabilitat de la qual) requeia el desenvolupament dels dits instruments, va respondre en un moviment constant d'acció-reacció bidireccional a l'esmentada dislocació d'objectius.

En altres paraules, ni el mitjà ni la finalitat no van estar a l'altura en tots els casos i van construir l'un sobre l'altra un teixit distòpic en què els resultats van deixar molt que desitjar i les conseqüències del qual encara avui patim sense una solució clara a la vista ni una llum brillant al final d'un túnel que –en molts casos– contribuïm com a professionals a aprofundir.

Però, comencem pel principi, que com en molts casos, parteix d'una decisió i, per tant, de les raons que motiven aquesta.

Plans per a tothom

Parlàvem del significat de l'acció urbanística, condensada en l'exemple d'un pla general com a element espolleta (ordinador i organitzador, generador de noves situacions urbanes, constructives, etc.). L'eina té una significació multicapa, a diferents nivells. És un instrument administratiu, una tramitació, un expedient, són les seves parts i informes, són les seves determinacions, les seves anàlisis, les seves projeccions i les seves propostes, el seu caràcter normatiu i regulador... la llista seria inacabable.

Tanmateix aquesta sectorització resulta anèmica davant la realitat última del planejament general. El que recullen generalment amb profusió els preàmbuls de les lleis d'ordenació –plenes de bones intencions– i que, d'alguna manera, queda perdut en l'anterior marasma quan aquest es converteix en un caos competitiu entre parts que no acaben de treballar en harmonia.

I quina és aquesta finalitat? Siguem clars. Cap document com un pla general, cap disciplina o activitat desenvolupada per aquest gremi o per una corporació local (o autonòmica, segons sigui el cas) té tanta influència en el dia a dia dels ciutadans. Cap.

Des de la distància l'escola dels fills fins a la possibilitat –o no– de desenvolupar un negoci i on fer-ho. Des de l'habitabilitat i la usabilitat dels espais públics fins a la qualitat urbana, social i participativa d'aquests. Des de la mobilitat, l'accessibilitat, i el creixement ordenat de l'entorn en el qual habiten fins a la sostenibilitat del procés d'evolució urbana i –per què no assenyalar-lo– les afeccions econòmiques implícites en el desenvolupament –poblacional, social, turístic, industrial, etc.– del seu entorn més pròxim.

Així explicat, sense termes legals, sense taules de números i repartiments, sense edificabilitats, convenis i altres qüestions –més que tècniques– tecnificades, l'empatia amb la tramitació d'aquesta “guia de l'autoestopista urbà” per part de la ciutadania hauria de ser total i hauria d'estendre's a tots els aspectes del procés.

Tanmateix, no és així. En primer lloc perquè casa malament explicar als responsables polítics espanyols que la feina desenvolupada en planejament donarà els seus fruits (si està ben fet) al llarg d'un període de temps prolongat. Llarg. Que els fruits que es vol obtenir no poden ser immediats i que moltes vegades no són excessivament "venedors" per a la premsa, com no solen ser-ho les qüestions pacients i calmades de l'habitar assossegat i còmode que desitgem (o hauríem de desitjar) per a nosaltres mateixos i els nostres conciutadans. Que, en poques paraules, un pla general serà millor com més precís i ajustat a les necessitats de què abans parlàvem sigui sense que aquestes quedin reduïdes al seu factor econòmic propagandístic rendibilitzat per a un termini de quatre anys (període electoral) en què la necessitat d'obtenir pírriques victòries mediàtiques fàcilment venedores ocults les mancances i els desfasaments d'un document que, no poques vegades, neix obsolet.

Per ser clars: els terminis polítics i els desenvolupaments administratius no casen bé amb la veritat urbanística (i no s'empra aquesta paraula a la lleugera) i molt menys ho fan amb la generositat (conscientment els primers, burocràticament inerts els segons) necessària que implica saber que el que avui es defineix –encara que sigui de manera inicial– obtindrà els seus fruits després d'haver marxat.

Cal entendre bé el que s'exposa: és necessària una voluntat política. És necessari un procés administratiu. Com, en general, és necessària la consideració econòmica o, essent exageradament i literalment clars, un informe de carreteres o de les companyies subministradores. La distòpia no prové de la seva existència sinó de la seva preeminència absoluta, convertides en objectius únics que substitueixen el que ha de ser la finalitat última i intocable del desenvolupament urbà: la millora de la societat, integrada respectuosament en el seu entorn, projectada cap a un futur de manera prou flexible per no resultar inservible i prou rígida (millor dit, sòlida) per ser la ratlla vermella que no es pot ultrapassar en determinades circumstàncies (sobreclassificació, explotació del medi, problemes de mobilitat, de qualitat del medi urbà, sinó d'altres situacions directament il·legals).

Si els objectius van produir una clara disfunció (a objectius "perversos" resultats "perversos"), seria, doncs, interessant analitzar com es va passar d'un país amb un nombre de plans generals escàs i una preeminència de les Normes Subsidiàries de Planejament, a una situació en la qual –de la nit al dia– la febre redactora de planejament general va assaltar la pràctica totalitat de termes municipals, fossin aquests plans estrictament necessaris o no.

En el cas andalús –emprant-lo com a exemple per la seva extensió i per l'acumulació d'un nombre d'excessos i barbàries considerable–, va ser la mateixa Llei d'ordenació (redactada amb una notable falta de realitat) la que exigia, en un termini completament mínim i per tant inassolible, la redacció de plans generals en cada terme municipal. Així, va començar la cursa per ser els primers a licitar

un pla l'objectiu del qual era exclusivament aquell que les Normes Subsidiàries de Planejament no havien pogut atorgar (potser perquè en molts casos no era necessari): classificar el sòl, entenent "classificar" com a moneda de canvi econòmic (sense embuts o en la seva versió conveniada "en espècies") capaç de tapar qualsevol altra consideració.

Així, municipis que en tota la seva història havien assolit els 20.000 habitants escassos, planejaven increments habitacionals de fins a 200.000 residents en quatre anys. Les disfuncions estructurals, en equipaments, dotacions, qualitat de l'espai urbà, manteniment del model de ciutat o –de manera simple i planejament– de sostenibilitat, resultaven aclaparadores.

I com a primer pas d'aquesta estranya cursa, en què era normal deixar la bestiola sencera a la gatera per deixar entrar només els pèls, hi trobem la licitació.

Licitar és perdre una mica

Com funcionen les licitacions a Espanya? És el procés tan burocràtic, rígid i peculiar que es converteix en enemic de l'optimització? Què es valora i quins són els procediments? I, el més important, com van enfrontar els arquitectes aquests processos? Ha canviat quelcom en la manera en què els enfronten avui dia, en aquesta Espanya postexplosió de la bombolla urbanística? En garanteixen un resultat òptim?

Lamentablement la resposta a aquesta última pregunta clau és que no. O si més no, que no necessàriament acaba guanyant l'oferta més convenient, afavorits aspectes individuals, o, almenys, una visió segregada del conjunt. En altres paraules, la pregunta que cal respondre és senzilla:

És un instrument de desenvolupament urbanístic, un planejament general (entès que el privat es regeix per altres principis), un projecte? L'entemem així, i per tant el jutgem com a tal, o hi ha altres situacions que porten a fer-ne l'especejament i a valorar-lo al pes i a tallicons?

Permeteu-me una digressió aquí. Un dels problemes més seriosos de la professió d'arquitecte ha estat, en les últimes dècades, l'excessiva i lamentablement conscient polarització de l'espectre professional cap a un camí únic, i en bona mesura "de recepta", que afavoria que l'única sortida "moralment" vàlida era la de convertir-se en una mena d'arquitecte-geni o en el seu aprenent, de manera que la resta de coses quedaven a rebuf d'aquells que "no valien per a cap altra cosa". El problema és que aquesta actitud –tan reductiva com interessada en alguns casos– alienava i eliminava com a opcions perfectament vàlides la infinitat de possibilitats i especialitzacions possibles per als professionals del sector. A l'efecte d'aquesta anàlisi, em permetran que assenyali les dues conseqüències fonamentals que considero que contribueixen a explicar certes qüestions.

En primer lloc l'estrenyiment de l'activitat professional, focalitzada en una única opció: la construcció, la qual es valorava no per la seva honestat professional o el seu valor cívic o de servei –ni tan sols per la seva

retribució— sinó per una mena de moralina de difícil explicació. Entre els principals abandonaments, el del sector de l'urbanisme i, especialment, el del planejament. Serveixi com a exemple el fet que, fins i tot avui en dia, en la majoria d'ETSA, no es pot cursar un Projecte Final de Carrera d'urbanisme, la qual cosa resulta, com a mínim, curiós.

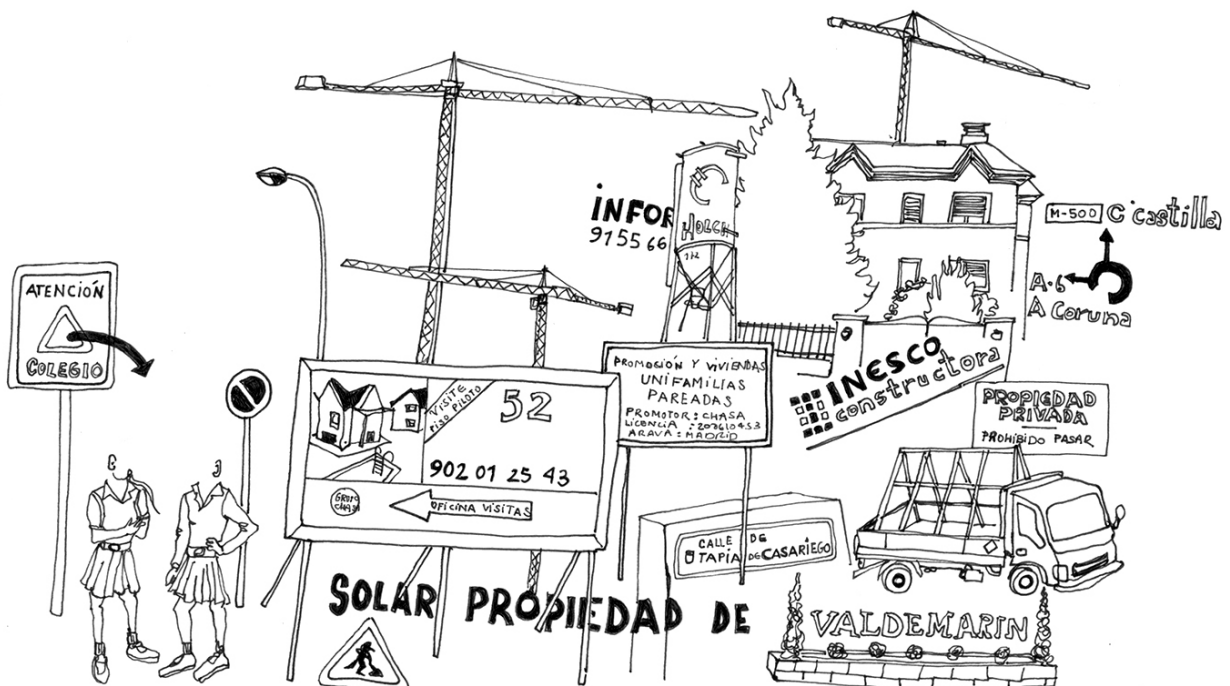
En segon, una precarització constant del mercat laboral, assolat per l'economia submergida i l'explotació sistemàtica com a mitjans estandaritzats, assumits i gens ocults, de funcionament. Provenent en no poca mesura de l'anterior disbarat formatiu, l'estructura productiva del sector de l'arquitectura a Espanya ufanejava dels seus resultats sense considerar com n'era de feble la seva carcassa interna: un sistema amb un nivell d'il·legalitat laboral insuportable en qualsevol altra activitat i que no només s'acceptava com a moneda comuna sinó que es justificava —i encara es justifica— públicament en una ostentació d'irrealitat incomprendible.

Succeeix que, malgrat denominacions més romàntiques i possiblement també més tramposes (taller, *atelier*, col·lectiu, etc.), l'arquitectura no deixa de ser un servei i qui l'ofereix, empreses de serveis. És clar que el màxim actiu d'una empresa de serveis i sobretot, d'una que licita obra pública, és el seu personal. Per això ha d'existir la mínima relació de respecte i confiança "contractat-contractador" que —indefectiblement— passa pel compliment honest de la legalitat laboral existent, entenent aquest com un mínim indefugible.

En altres paraules, i per aclarir: és extremadament difícil que un estudi-galera dels molts que han poblat el sector invertís en formació per als seus treballadors quan aquests ni tan sols no podien considerar-se com a tals, atès que estaven englobats sota la figura del "fals autònom". Succeeix el mateix —portat a un grau extrem— amb aquells que van nodrir les seves necessitats laborals amb becaris, "interins" i altres espècies a les quals s'utilitzava (i que encara avui s'utilitzen, sense que sembli que ningú estigui disposat a canviar aquesta perillosíssima dinàmica) com a mà d'obra d'estassada.

En un mercat competitiu —honestament competitiu, allunyat del ball competencial extensiu i profundament neoliberal de l'actual ministre d'Economia i la seva Llei de col·legis i serveis professionals (LCSP)—, per a una empresa de serveis, un personal sense possibilitat de formació interna (més enllà de l'aprenentatge "vegetatiu"), sense la seguretat que implica una relació laboral estable (sigui aquesta del tipus que sigui, però legal), representa un claríssim desavantatge enfront d'estructures en què l'organització funcional parteix de l'assumpció de les circumstàncies pròpies de la legalitat del mercat sense camins secundaris, aparentment més fàcils però que resulten en una destrucció sistemàtica del teixit productiu a llarg termini, de recuperació molt difícil.

En altres paraules: alguna cosa funciona molt malament en un sector professional quan l'opció de treballar per compte d'altri condueix en un percentatge pròxim al 70% (dades del Sindicat d'Arquitectes) a l'economia submergida. L'esmentat sector se supor-

tarà –falsament– en un mercat disfuncional, com ha estat el cas de l'urbanístic i el de la construcció en la dècada passada –bombolles ambdues incloeses– però la seva capacitat de resistir els rigors de qualsevol canvi que desestabilitzi les seves bases, ja precàries per elles mateixes, és mínima. On hi hauria d'haver una estructura sòlida capaç d'expandir-se o contreure's, d'emigrar i internacionalitzar-se o d'aprofitar en el seu benefici el seu principal actiu –el personal–, hi ha en realitat un decorat de disseny fràgil i poc capaç de cap alteració que no destrueixi el castell de cartes de dalt a baix.

En aquest sentit, contribueix a la debacle generalitzada la inexistència d'unes tarifes mínimes d'honoraris a Espanya, que van ser suprimides fa temps en el que es va publicitar com una exigència de la Comunitat Econòmica Europea per adaptar el sector serveis espanyol al comunitari. L'esmentada liberalització es produeix sobre una estructura professional com la descrita anteriorment i, lluny de produir aquesta idealitzada i generalment falsa "supervivència dels més capacitats davant el mercat" va produir l'efecte contrari, afavorint aquells més capaços d'abandonar qualsevol principi de mínima honestedat interprofessional i deontològic. A honoraris lliures i sense un mínim control legal sobre les estructures professionals que els oferien, és evident que ser honrat i tenir els treballadors en regla (que no és ni més ni menys que el mínim legal) s'ha convertit en una activitat de risc. És d'altra banda fals –com ho és en gran manera l'ideari que avui dia suporta la LCSP– que Europa exigís aquesta liberalització atropellada i poc reflexiva. A Alemanya hi continua havent per al sector unes tarifes mínimes, de l'aplicació de les quals en són absolutes garants les institucions professionals i que només deixen de ser preceptives per a licitacions a les quals es presenti un ciutadà no alemany. Com comprendran, l'excepció no acostuma a tenir-hi lloc –ningú no té interès a contravenir un sistema que funciona i és majoritàriament just–, i és una estratagema legal per mantenir unes regles mínimes del mercat. Si a Alemanya –país amb una economia submergida infinitament inferior a les que podem trobar en l'arc mediterrani– van entendre que aquesta protecció era necessària, com no ho van entendre més aquí, on un simple cop d'ull a la quantitat d'autònoms en el sector hauria d'haver fet saltar les alarmes?

Per tant, trobem diverses qüestions que afectaran la licitació d'un instrument de planejament i que perverteixen l'objectiu d'obtenir el projecte (i no ens en oblidem: l'equip) més ben capacitats per donar resposta al procés –complexíssim– de redacció d'un pla general.

Recordem que es tracta de licitacions fonamentalment tecnicoadministratives. S'hi valorarà com a norma general (i a això contribueix l'estandardització dels plec de les Administracions espanyoles, massa vegades basats en el retalla-i-enganxa) qüestions relatives a personal, terminis, millora econòmica i, malgrat que se sol·liciti amb freqüència una proposta metodològica, aquesta acostuma a ser excessivament generalista i la seva punta-

ció total no la converteix en un element determinant davant la resta d'aspectes a considerar.

Per tant, en primer lloc, la justificació del personal adscrit al projecte és de molt difícil valoració quan el que es gestiona no és una empresa ordenada i legal –com ja hem vist– sinó una espècie de "taller" que, més enllà d'un nom evocador, oculta una estructura precària, mancada de l'estabilitat i el compromís professional necessaris per a aquestes tasques. I no ens referim a les capacitats individuals de cada arquitecte, de les quals no dubtem, sinó a l'esquema laboral en què interactuen. Com a membre del Col·legi d'Arquitectes d'Almeria en l'època en què es van licitar una gran majoria dels plans generals als quals va obligar de forma abrupta la Llei d'ordenació urbanística d'Andalusia, vaig poder comprovar com –lamentablement– les ofertes d'estudis dirigits per arquitectes fallaven en aquest aspecte estrepitosament, ja que oferien respostes metodològicament interessants que tanmateix resultaven sospitoses si es comparaven amb l'estructura –absolutament precària– que les havia de dur a terme.

Quelcom semblant ha succeït amb una gran part de la producció pública d'arquitectura desenvolupada mitjançant concursos: una disfunció insalvable entre allò que s'ofertava i els mitjans per ofertar-ho. Tanmateix, en aquests casos i tractant-se de concursos d'idees, (una figura que em sembla ideal, sempre que es gestioni amb honestedat) el problema solia sorgir *a posteriori*, cosa que el fa més greu. Bona part dels problemes deguts a modificacions estratosfèriques, alteracions o projectes que simplement eren irrealitzables provenen d'aquesta distància insalvable entre la tasca que s'ha de realitzar i els mitjans (de nou, no les persones sinó les estructures) amb els quals es pretén executar-la.

Tanmateix, a part d'aquesta qüestió, cabia encara la possibilitat que el problema fonamental recaigués sobre un aspecte que ha esdevingut un dels fonamentals del sistema de contractació pública espanyol: la puntuació de la baixa econòmica.

Hom pot entendre que l'economia d'escala i certes qüestions relatives a la gestió d'obra afectin la capacitat d'ajustar preus en alguns contractes amb l'Administració; no obstant això, que la valoració d'aquest extrem aplicada a la redacció de projectes assolís valors de fins al 50% sobre el total (davant un 20% metodològic –o projectual, com es prefereixi– en alguns casos) resulta simptomàtic d'un sistema que, com hem explicat al principi, tendia –i encara tendeix– a infravalorar les qüestions tècniques a favor d'un procés de regateig pressupostari que s'ha demostrat fallit una vegada i una altra. És evident que no hi ha contribuït una premsa generalista poc amiga d'endinsar-se en els processos de licitació, llevat dels casos en què han assolit la categoria d'escàndol i quan la seva solució és cruenta o directament impossible. No poques vegades es publica aquest aspecte sobre la base únicament del factor "estalvi" sense considerar que l'esmentat estalvi es basa en unes quantitats generalment establertes i afinades per tècnics competents sobre les quals el marge de maniobra és molt reduït.

Així, i amb una estructura professional que, com hem vist, dista molt de basar-se en la normalitat deontològica, els processos de licitació quedaven al redós de baixes basades en moltes ocasions en l'explotació sistemàtica de professionals com a suport de la reducció (extrema en ocasions) del preu del contracte. La relació és clara: a costos falsejats, beneficis més alts i baixes més grans; cosa que en bona mesura significa que no s'està potenciant l'excel·lència professional sinó premiant la dislocació del sistema cap a una perifèria il·legal que, sense cap dubte, ha situat el sector en la pitjor posició possible per enfrontar el descens de producció a causa de la crisi.

El resultat no ha estat excel·lent, però com veiem tampoc no ho ha estat el procés per obtenir-lo. Sembla estrany que una professió que tendeix a les declaracions altisonants sobre el fet urbà, el fet social i les seves bondats s'hagi fonamentat durant tant temps sobre aquesta dinàmica neoliberal extrema i perversa que no només representava una absurda reducció pròpia de l'espectre professional sinó que ho feia a més per generar un sistema d'homenatges professionals i il·legalitats laborals de difícil justificació.

Així doncs, va ser erroni abandonar allò que com a arquitectes podíem i havíem de fer, que ens hauria proporcionat una varietat laboral molt més realista i, sobretot, més capaç d'encarar la situació actual. Ho va ser, a més, per les raons més equivocades, la menor de les quals no és una sort de menyspreu elitista i superb per cap altra cosa que no fos una idealitzada –i falsa, per absolutament simplista– imatge de l'arquitecte-demíürg totpoderós i genial.

La realitat, tantes vegades obviada en escoles d'arquitectura durant molts anys, és que no eren genis el que necessitàvem, com hauria dit J. L. Sert, sinó excel·lència, honestedat, autocrítica i responsabilitat, i de totes hem caminat certament escassos. Entre les víctimes, potser la primera, la disciplina urbanística entesa com un tot complet, seriós, necessari i fonamental i no com un accessori molest i menor al qual no poques vegades es demonitzava com a causant de tots els mals, en un entorn –l'universitari– en el qual són esperables altres actituds més relacionades amb la recerca, amb l'interès per expandir i no per reduir.

Aquesta pèrdua de camps de treball, o convindria més dir aquest absurd abandonament, va consolidar una estructura professional allunyada de la realitat, inestable i tremendament precària, vergonyosa per l'excés en segons quins casos en els quals l'explotació cursava a més amb el beneplàcit d'una crítica i unes institucions (universitats incloses, ja que no eren pocs els professors que nodrien d'alumnes "gratuïts" els seus estudis) en el silenci i els atenuants de les quals recau l'origen de la més que profunda desafecció que avui en dia encara arrossegueu.

Perdíem així els arquitectes dues oportunitats fonamentals, i ho fèiem com gairebé sempre portats

per una actitud autodestructiva capaç únicament de beneficiar-ne uns quants.

La primera, l'oportunitat d'aprofitar la redacció massiva de planejament general per començar a generar una cultura del planejament com a verdader projecte de ciutat, allunyat dels sistemes basats en la classificació entesa com a forma de finançament ràpid i propaganda política (amb tot el que això du aparellat). Una oportunitat, sobretot, d'apropar el planejament a una ciutadania que viu sota les seves directrius però de la redacció del qual i de la seva integració amb el teixit urbà i social existent n'és aliena. Urbanisme participatiu és un terme i una línia de recerca necessaris i molt comuns en aquests dies que, tanmateix, es resisteixen a integrar-se en la tramitació d'instruments de planejament, i resta relegat a operacions paral·leles –en molts casos no per més interessants menys anecdòtiques– que no aconsegueixen fer el pas cap a la redacció de plans. Bé podien haver estat aquests els anys en què haguéssim aconseguit allunyar l'urbanisme de la suma atropellada de parts cap a una concepció mes integrada d'aquest.

En els casos més interessants, el principal problema és l'interès polític d'endolcir i banalitzar –o, en altres paraules, domesticar– les experiències per emprar-les com a boc expiatori cosmètic de procediments més tradicionals i opacs. En els casos més extrems s'han produït experiències mal denominades participatives l'únic interès de les quals era la justificació pública d'actuacions predefinides i en les quals el marge de decisió i participació s'estrenyia –limitant-lo– fins a convertir-se en una pura anècdota descarregada de la necessària profunditat que la participació social requereix. En molts casos, els processos s'han reduït a la comptabilització estadística d'un simple *like - dislike* facebookià sense cap tipus de debat aparellat i amb un interès estrictament propagandístic (el concurs de remodelació de les Rambles a Barcelona, per exemple).

La segona, la no implementació de l'estructura professional, ancorada en un sistema provinent d'èpoques en les quals el nombre de professionals era infinitament menor, amb la consegüent degradació deontològica i evolutiva del sector que ha derivat, per exemple, en el predomini de l'emigració (individual) davant la internacionalització empresarial quan no en el pur dúmping i la competència deslleial que ha devaluat els mínims que un dia vam considerar intrapassables.

Tanmateix, queda llum per a l'esperança. Si alguna cosa té de bo aquest període és que, urbanísticament, ofereix la possibilitat de, per una vegada, prendre les coses amb calma sense la necessitat imperiosa d'arribar primers a un document l'únic interès del qual era classificar més per cobrar més. En el mateix sentit, aquest compàs d'espera molt necessari ens ha de fer reflexionar sobre la recuperació de terrenys abandonats tremendament necessaris per a la professió i en els quals els arquitectes encara tenen molt que aportar.

Aquestes reflexions, no obstant això, no poden cursar sense una profunda reordenació de la legalitat laboral professional que permeti un sector sòlid, capaç

d'adaptar-se i d'acomodar els magnífics professionals que en l'actualitat estem regalant en una incomparable (i lamentable) fuga de cervells de la qual molt ens costarà recuperar-nos i per a un país el futur del qual passa, necessàriament, per rendibilitzar el talent dels seus professionals.

Són aquests els temps en què les veus d'alarma corren el risc d'emprendre una perillosa fugida cap endavant, o pitjor encara, cap a una perifèria (en paraules de l'excel·lent crític Fredy Massad) fins i tot més perillosa pel que té de difús i de continuar en aquest empobridor abandonament de sectors professionals que no estan en absolut esgotats. Per això, lluny d'emprar el terme "reinvenció", que resulta senzill però tremendament enganyós, seria lògic recórrer al molt més complex, però també molt més gratificant, "recuperació".

Recuperació de la responsabilitat, la capacitat d'autocrítica i el compromís social de la professió com a principis fonamentals, allunyats d'interessos espuris, i de la dependència de clixés i serveis impropis d'una tasca tècnica, responsable i inclusiva com la nostra. En aquest apartat, no és menor la necessitat de recuperar la responsabilitat

social en el terreny de les nostres institucions professionals, amb els col·legis d'arquitectes al capdavant, enteses com a entitats de dret públic l'objecte del qual no pot ser cap altre que el servei a la ciutadania. Un servei del qual han estat desaparegudes preses de certs manierismes del passat, entre els quals destaca la dependència econòmica del Visat i per tant del mercat immobiliari extensiu com a element de finançament. La presència dels COA en el debat urbà (i incloc en l'esmentat debat aspectes socials, tècnics, deontològics i els relatius a la mes bàsica honestedat empresarial i professional) ha estat escassa sinó nul·la. Una oportunitat perduda de –en paraules de Luciano Alfaya, director del Laboratori d'Idees organitzat pel COA de Galícia l'estiu de 2012– "ser necessaris i no obligatoris".

Si per alguna cosa es caracteritzen els arquitectes és per la seva tremenda capacitat d'adaptació. Si per alguna cosa l'arquitectura i la disciplina urbanística són fonamentals és perquè el seu fonament és servir a la societat. Potser sigui aquest el millor moment per demostrar –de nou– que hem après dels errors comesos i que el futur –no sol dels nostres entorns, sinó també de nostra la tasca, entesa com a instrument fonamental– pot ser més amable, més respectuós, millor.